

Kontakt

Adriano Mafra
Universidade Federal de Santa Catarina/Antwerp University
Belgium
adrianodeporto@gmail.com

O ŠPECIFIKÁCH TEORETICKÝCH PRÍSTUPOV K PREKLADU DETSKEJ LITERATÚRY

EVA MESÁROVÁ

Problematike prekladu detskej literatúry, otázkam špecifickosti textov literatúry pre deti a mládež či zásadám prekladu tohto typu literatúry sa venovali viacerí významní autori. Ide o špecifickú oblasť prekladu, nadálej sa vyvíjajúcu na akademickej pôde i v jazykovom vedomí percipientov. V našom príspevku sa pokúsime preskúmať vývoj teórie prekladu, pričom sa zameriame na štúdie súvisiace s prekladom detskej literatúry. Vychádzať budeme z faktu, že kritický záujem o preklad detskej literatúry sa rozvinul v priebehu posledných tridsiatich rokov. Zvýšený počet štúdií možno následne zaznamenať predovšetkým od rokov osemdesiatych.

Medzi prvých literárnych vedcov, ktorí sa venovali problematike prekladu detskej literatúry, patrí zaiste už **Georges Mounin** (1965). Jeho práca obsahuje krátku kapitolu o preklade textov pre deti a mládež, odvolávajúc sa na **Edmonda Caryho** (1956). Vymenúva zoznam niektorých ľažkostí spojených s prekladom detskej literatúry. Pri preklade kladie dôraz na dialógy, hovorový jazyk, jazyk detských čitateľov, slovné hračky a metafory.

Sonia Marxová (1990), zaoberajúca sa prekladom detskej literatúry z nemeckého do talianskeho jazyka, spomína vo svojej publikácii práce ďalšieho teoretika pôsobiaceho už v šesdesiatych rokoch 20. storočia, rakúskeho translatológova a literárneho vedca, **Richarda Bambergera** (1978). Bamberger podčiarkuje fakt, že v literatúre pre deti a mládež je dôležitejší cieľ textu a častejšie sa uplatňuje ekvivalencia denotatívna ako pragmatická, či expresívna. Umelecká hodnota literárneho textu pre deti a mládež sa teda podriaďuje reprodukcii obsahu, čím dochádza k zanedbaniu monofunkčnosti prekladu, čiže pragmatickému a expresívному účinku, ktorý by mal byť spoločným menovateľom pre originál aj preklad. Dôvodov, prečo k tomu dochádza, je mnoho. Jedným z nich môže byť fakt, že literatúra pre deti je vedome určená pre istú skupinu prijímateľov textu a neberie do úvahy prvotné estetické hľadisko.

Už prví teoretiči prekladu stoja pred problémom, podnecujúcim viac či menej rozdielne stanoviská. Týka sa voľnosti (zjavnej či skrytej), ku ktorej prekladateľ pristupuje v preklade pre detského recipienta. Pokiaľ ide o detskú literatúru, prijímateľ sa dostáva k dielu výlučne v cielovom jazyku, a to prostredníctvom sprostredkovateľa – prekladateľa. Bamberger prízvukuje fakt, že zmeny vykonané prekladateľom nemusia hneď znamenať, že ide o účinné a oprávnené opravy originálu. Pre Bambergera je príznačný názor, že vo väčšine prípadov to, čo prekladatelia nazývajú slabými časťami originálu, sú naopak charakteristické prvky originálu a majú teda určitú vnútornú vyjadrovaciu hodnotu.

Avšak prvým významným odborníkom na preklad literatúry pre deti a mládež, venujúcim sa dôkladnej analýze intervencí a zmien v preklade pre

deti a mládež, bol **Göte Klingberg** (1977, 1986). Zdôrazňuje, že preklad určený detským čitateľom môže spôsobiť viac ľažkostí ako preklad určený dospelým čitateľom. Pri preklade detskej literatúry sa podľa Klingberga (1977) prekladateľ častejšie prikláňa k tzv. kontextovej adaptácii (adaptácií kultúrneho kontextu východiskového jazyka kultúrnemu kontextu jazyka cieľového), ak sa v texte nachádzajú: vlastné mená, názvy, geografické názvy, názvy rastlín a živočíchov, merné jednotky, jedlá a potraviny, zvyklosti, detské hry, odkazy na mytológiu a na folklór, na historické udalosti, literárnu tradíciu a nakoniec zvláštnosti východiskového jazyka ako napr. slovné hračky, hra s homonymami, tvorba nových slov a používanie cudzích slov.

Jedným z prekladateľských problémov, vedúci autora pri prekladoch detskej literatúry k použitiu kontextovej adaptácie (Klingberg, 1977, s. 86) je preklad vlastných mien. V detskej literatúre sa pri kontexte prekladu vlastných mien musíme odvolať na **Tiinu Puurtinenovú** (1995), ktorá vo všeobecnosti nesúhlasí s vernosťou a exotizáciou v detskej literatúre a na druhej strane na Klingberga, ktorý ich preklad pokladá za negativnú voľnosť a naturalizáciu. Ako sme už uviedli, práve Klingberg prichádza s pojmom kontextovej adaptácie v jazyku literatúry pre deti a mládež. Tvrď, že mená osôb by sa nemali meniť, ak nenesú konkrétny význam. No ak sa v literatúre pre menšie deti často vyskytujú opisné mená, mali by tieto byť preložené (Klingberg, 1986, s. 43 – 45). V tejto časti sa teda Klingberg zhoduje s Puurtinenovou. Výskyt veľkého množstva neznámych slov v texte je často spojený s neznáomou témovej a zrejme práve toto obmedzené poznanie spôsobuje čitateľovi problémy (Puurtinen, 1995, s. 111). To znamená, že dielo zasadené do neznámeho prostredia, s menami postáv v cudzom jazyku, s neznámymi inštitúciami, názvami ulíc či s neznámymi tradíciami je pre detského čitateľa z inej kultúry, hovoriaceho iným jazykom, jednoducho výzvou. Takýto prístup k prekladu však môže spôsobiť, že prekladateľ už viac nebude sprostredkovateľom porozumenia medzi originálom a prijímateľom v cieľovom jazyku. Klingberg napriek snahe o obhajobu vernosti a exotizácie v preklade nakoniec okrem transliterácie a adaptácie uznaná, že vlastné mená, nesúce určitý význam, musia byť preložené. Týmto implicitne priznáva, že ich význam hrá v príbehu dôležitú úlohu a ich nepreložením by sa stratila funkcia literárnych postáv anebol by tak dosiahnutý cieľ autora v procese komunikácie. A hoci sú významy v niektorých textoch len hypotetické, myslíme si, že prekladateľ by mal umožniť v rámci textu čitateľovi v cieľovom jazyku rovnaký priestor pre úvahy, aký ponúka text originálu.

Jedným zo základných cieľov prekladov pre deti a mládež by teda malo byť sprístupnenie literatúry detskému príjemcovi. Okrem toho by sa mal prekladateľ snažiť o rozširovanie interkultúrneho rozhládu a chápania detského čitateľa. To nás opäť privádza k vernosti originálu a ku Klingbergovmu (1986, s. 9 – 10) názoru, že odstránenie zvláštností neznámej kultúry, alebo nahradenie prvkov východiskovej kultúry prvkami cieľovej kultúry neposunie hranicu poznania detského čitateľa a nevzbudí v ňom záujem o neznámu kultúru. No akokoľvek sa vyvíja diskusia o preklade vlastných mien, nesmieme zabudnúť na dôležitý a úplne zrejmý fakt – vlastné mená prekladané sú.

Klingberg (1986) sa venoval analýzam prekladov detskej literatúry z angličtiny do švédskej a zo švédskej do angličtiny. Zasadzoval sa i proti naturalizačným tendenciam v preklade detskej literatúry. Vo svojich prácach vyjadril kritický postoj voči prekladateľom, orientujúcim sa v preklade predovšetkým na voľnosť a naturalizáciu a obhajoval potrebu vernosti východiskovému jazyku a kultúre. Klingberg považuje celú literatúru pre deti

za adaptáciu. Tvrď, že preklad by mal byť vždy verný originálu a zmeny, vyplývajúce z modernizácie a prečisťovania neschvaľuje. Zdôrazňuje problém kontrastu, vznikajúci adaptáciou v novom kultúrnom prostredí, čím text pôsobí familiárne. Navrhuje vnesť do textu aj nové informácie, poznávaním iných kultúr a zvykov.

Niekterí teoretiči sa však s Klingbergovými názormi nestotožňujú a vyčítajú mu prílišnú dogmaticosť a neflexibilnosť. Oproti jeho preskriptívnomu postihu môžeme teda spomenúť napríklad deskriptívnu prácu **Basmata Evena-Zohara** (1992), venovanú normám prítomným v konkrétnom systéme cieľového jazyka a kultúry. Ako uvádzia, žiadne prekladateľské riešenie nie je prejavom individuálnych rozmarov alebo inšpirácií prekladateľa. Prekladatelia používajú jednotlivé riešenia v súlade s (poly-)systémom, v ktorom pracujú (Even-Zohar, 1992, s. 231).

Významnou teoretickou v oblasti prekladu detskej literatúry je **Birgit Stoltová** (1978). Adaptácie rozdeľuje na základe uskutočnených stupňov zmien. Rozlíšuje teda *nevyhnutné adaptacie*, súvisiace s náboženskými a politickými tabu. Ak má byť text čitateľmi akceptovateľný, musí byť modifikovaný. Z dôvodu väčej pochopiteľnosti zo strany detského prijímateľa dochádza k *adaptáciám nie nevyhnutným*. Výsledkom je, že texty sú niekedy zjednodušované, až podceňované. S tým súvisí modifikácia vlastných mien, reálíí, kultúrno-špecifických prvkov. Tieto adaptácie však odoberajú dielu vzdelávaciu funkciu a možnosť spoznať iné kultúry. Čitateľnosť a zážitkovosť textu by sa mala uplatňovať bez podceňovania schopnosti detských čitateľov. Stoltová obviňuje prekladateľov z infantilného postoja k textom detskej literatúry. Kritizuje ich prílišné zjemňovanie a nevenovanie pozornosti autorovi originálu z filologického hľadiska. Problém vidí v tom, že o modifikáciách prekladateľ rozhoduje podľa vuku dospelého, nie detského čitateľa.

Hoci je prínos prác pochádzajúcich hlavne zo sedemdesiatych rokov nesporný, v súčasnosti býva kritizovaný za svoje prílišné zameranie na východiskový text. Následne sa translatológovia zameriavajú skôr na jazyk a kultúru cieľovú a skúmajú postupy, ktoré si daný literárny systém vyžaduje.

V rovnakej liníi sa pohybuje aj **Gideon Toury** (1980), ktorý sa orientuje hlavne na metatext. Podľa jeho teórie je preklad textom, nutne zodpovedajúcim prijímaciu literárnumu systému. Nemôžeme ho považovať len za nejaké prerobenie prototextu do iného jazyka. Preklad sa teda nachádza medzi dvoma pólmi *adekvátnosťi a prijateľnosti*. Pre preklad blízky k pôlu adekvátnosti je podstatný originálny text. Metatext nemusí byť v súlade s pravidlami prijímacej kultúry, ale je veľkým prínosom z hľadiska interkultúrneho odovzdávania si hodnôt a vedomostí. Preklad bližší k pôlu prijateľnosti sa snaží rešpektovať pravidlá prijímacej kultúry. Dominantou nie je teda prototext, ale to, či je preklad v cieľovej kultúre prijímaný s ľahkosťou. Mnoho prvkov diela sa modifikuje pod tlakom nového prostredia, preto dieľo nie je prínosom v interkultúrnom poznávaní. Bežný preklad sa nachádza medzi oboma pólmi. Prekladateľské normy určujú, či sa daný preklad viac prikláňa k pôlu adekvátnosti alebo k pôlu prijateľnosti. Podľa Touryho by sa mali kritici prekladu venovať práve týmto normám a mali by ich považovať za základný predmet svojho štúdia. Ako uvádzia Osimo (2004, s. 31), norma pre Touryho neznamená pravidlo, ktoré by sa malo dodržiavať, ale prekladateľské správanie, prítomné pri väčšine opisov. Toury navrhuje študovať preklad vo svojej oblasti, aj pokiaľ ide o preklad detskej literatúry. Takéto diela sú podľa neho bližšie k pôlu *prijateľnosti*. Dochádza k tomu vďaka modelovému čitateľovi. Predpokladá sa totiž, že detský prijímateľ má nižšiu schopnosť

pochopenia cudzieho jazykového a kultúrneho prvku ako dospelý. Prekladatelia jednoducho prispôsobia dielo podmienkam prijímajúcej kultúry a nezaoberajú sa ďalším spochybňovaním svojich rozhodnutí.

Na zasahovanie do textu originálu existujú rôzne názory. Ako uvádzá Marxová (1990, s. 30), **Katharina Reissová** (1982) navrhuje zamerala sa na funkciu prekladu a prikláňa sa k použitiu krátkych poznámok s vysvetlením neznámych termínov a pojmov, k pomocnkom pre správnu výslovnosť a k informáciám o autorovi. Pre dodatočné pochopenie základu diela je podľa nej dôležitý aj predstav a doslov. Úspech literárneho prekladu záleží od viacerých faktorov. Dôležité je správne pochopenie prijímateľa diela vo východiskovom jazyku, no rovnako následné správne určenie potenciálneho prijímateľa v jazyku cieľovom. Zároveň je potrebné špecifikovať možné čitateľské registre, obsiahnuté v diele.

S týmto úvahami sa stretávame v teórii skoposu **Kathariny Reissovej a Hansa J. Vermeera** (1984), patriacej k funkčným teóriám prekladu. Orientuje sa na pôsobenie cieľového textu na príjemcu v cieľovej kultúre, takže cieľ prekladu má prioritu pred ostatnými aspektmi a zdôvodňuje prekladateľské rozhodnutia. Vopred stanovenému cieľu prekladu sú podriadené nielen prostriedky, ale aj kritériá ekvivalencie. Preklad pre mládež alebo dospelých nemôže byť posudzovaný podľa tých istých kritérií ako preklad určený pre malé deti, pretože zámer autora – prekladateľa je odlišný. Porovnať jednotlivé preklady nie je nemožné, musíme však prihliadať na výber odlišných denotatívnych, konotatívnych, formálnych, pragmatických a iných ekvivalentov, v závislosti od očakávania potenciálnych prijímateľov textu.

Na základe Klingbergových štúdií vypracovala Reissová (1982, s. 9) teoretické východiská pre preklady detskej literatúry, pričom sa zameraла na problémy, odlišujúce preklady detskej literatúry od prekladov literatúry pre dospelých. Klingbergove pozorovania zmien v preklade pre deti a mládež zhrnula do šiestich typov zmien v texte prekladu: 1. skrátenie/redukcie alebo vyniechania/výpustky; 2. rozšírenia alebo doplnenia: prikrášlenia, logické vysvetlenia, objasnenia, pedagogické úvahy, zjemňujúce úpravy a výrazy vytvárajúce náladu; 3. chybné preklady; 4. nepresné preklady; 5. tlačové chyby; 6. národná adaptácia (v jednotlivých prekladoch hovoríme o adaptácii, pokiaľ ide o odchýliku od východiskového textu, ako o skrátení, doplnení, chybnom preklade alebo nahradení) (Marxová, 1990, s. 28).

Asymetria spojená s vekom znamená, že knihy sú písané a prekladané pre skupinu prijímateľov s nie úplne vyvinutou lingvistickou kompetenciou a s obmedzeným poznáním a skúsenosťami. Prihliada sa na rôzne vekové úrovne, pričom hranica medzi knihou pre deti a knihou pre mládež, rešpektovanou autormi aj prekladateľmi, je desať rokov. Keďže elementom opakujúcim sa v textoch pre deti a mládež je diaológ, musí prekladateľ riešiť dva problémy: nájsť výstižnú lingvistickú formu vhodnú pre vek prijímateľa a navyše ovládať jazyk používaný deťmi či mládežou v danom veku.

Reissová (1982) hovorí i o potrebe uvedomiť si viac či menej otvorený tlak na prekladateľa zo strany tzv. sprostredkovateľa. V prípade literatúry pre deti a mládež sú sprostredkovateľmi rodičia, učiteľia či pracovníci knižníčikov. Ak hovoríme o náboženskom, politickom a národnom tabu alebo o pedagogických princípoch, čiže o veľmi citlivých otázkach v prijímajúcej kultúre, prichádzajú na rad samotní vydavatelia. V takýchto prípadoch práve oni podmienujú prekladateľské rozhodnutia a môžu sa stať, že prekladateľ musí pristúpiť k vyniechaniu niektorých viet alebo k ich prispôsobeniu cieľovej kultúre.

Ďalší faktor, podmieňujúci rozdielnosť riešení oproti prekladu pre dospelých, je daný obmedzeným poznánim sveta zo strany detí a mládeže. Lingvistické prvky obsahu charakteristické pre sociálno-kultúrny kontext východiskového jazyka sa musia prispôsobiť prijímajúcej kultúre alebo musia byť aspoň vysvetlené.

Knihy pre deti tvoria dospelí: píšu ich dospelí, rovnako vyberajú knihy, určené na preklad a rozhodujú o tom, ako budú preložené. Okrem samotného procesu prekladu súvisí asymetria spojená s vekom aj s celkovou produkciou a predajom kníh pre deti a mládež (Marxová, 1990, s. 30 – 31).

Podľa **Antona Popoviča** (1983) sa z prekladu textov pre deti predškolského veku vytráca kategória prekladovosti, a s tým súvisia aj isté textotvorné postupy. Praktickým dôsledkom neprítomnosti tejto kategórie je, že autor prekladá tak, akoby písal pôvodné dielo (Popovič, 1983, s. 116). V praxi sa potom uplatňuje preklad principu alebo principu výstavby textu nasledovne: a) prekladateľ aktivizuje výrazové a poetické konvenčie prijímajúceho prostredia; b) preferuje reálne a alúzie známe čitateľovi; c) dopovedá náznaky vyslovené v origináli; d) vypúšťa tematické fakty originálu neznáme v cieľovej kultúre.

Zamyslime sa, aké dôsledky môže prinášať preklad principu v praxi. Treba (pri preklade literatúry pre deti) zachovať tému a kompozíciu a prejsť tak do cieľovej kultúry? Celú problematiku prenosu informácie môžeme vyjadriť napäť medzi naturalizáciou a exotizáciou, historizáciou a modernizáciou. Spomínané napätie, vznikajúce medzi rozličnými kultúrami, možno vyjadriť ako základnú opozíciu „my – oni“. Prvky, ktoré čitateľ prekladu identifikuje ako „svoje“, späť s domácou kultúrou a prostredím, chápe ako výraz kultúrneho „my“, kým prvky cudzie, späť s pôvodnou kultúrou, sa stotožňujú s pojmom „oni“. Typologickému rozlišeniu spomínaných prvkov sa venoval **Ján Viličkovský** (1984, s. 13). Následne sa vynára otázka, do akej miery môže prekladateľ konfrontovať percipienta textu s príznakmi cudzieho prostredia. J. Viličkovský rozdelil tieto javy do troch skupín (1984, s. 130): 1. materiálne špecifika – kontext kultúry, v ktorej text vznikol, predstavujú výrazy označujúce javy spoločenskej skutočnosti a materiálneho bytia krajiny, rôzne prírodné a spoločenské reálne, koloritné prvky, kultúrne návyky a tradície; 2. jazykové špecifika – javy spojené s jazykom, v ktorom bolo dielo napísané. Škála týchto javov siaha od vlastných mien cez oslovenia a zdvorilostné formuly až po frazeologiu a idiomatiku. Do tejto skupiny patrí aj otázka využívania rozličných foriem jazyka, akými sú nárečia a slangy; 3. kultúrno-kontextové špecifika – ide o vlastnosti textu, ktoré sú podmienené príslušnosťou k istej kultúre a literárnej tradícii. Zasahujú do výstavby textu a do vetnej a nadvetnej štylistiky. V širšom zmysle sem možno zaradiť rôzne narážky a ozveny, najmä literárne, a odkazy predstáv o svete spojených s danou kultúrou.

Nesmieme zabudnúť, že preklad sa zúčastňuje na vytváraní literárneho vzdelania a týka sa to aj prekladov pre deti. U dieťaťa sa prekladmi pestuje zmysel pre kolorit, étos či komiku. Preklady sú nositeľmi invariantnej ideovo-estetickej informácie a jej recepcia prináša aj kultivovanie literárneho vzdelania a vzdelávania detí všeobecne. Preto by sa preklad literatúry pre deti mal určovať svojou ideovo-estetickej a výchovno-vzdelávacou funkciou a nemal by sa stať obeťou autorskej ľubovôľe. Popovič v tejto súvislosti kladie dôraz na funkciu originálu. Prekladateľstvo, experimentovanie s originálom sa nesmie odohrávať na úkor estetickej informácie, ktorú pre detského príjemcu prináša originál. Funkcia cudzojazyčného originálu sa nemôže premeniť na

číru inšpiráciu pre vznik iného, t. j. vlastného textu (Popovič, 1983, s. 119 – 120).

Dva základné princípy, regulujúce detský preklad, určila vo svojom diele izraelská teoretička **Zohar Shavitová** (1986). Prvým je didaktická úloha diela pre detského čitateľa, druhým je hranica porozumenia textu a úroveň čítania dieťaťa, ovplyvnené témami, zápletkami a charakteristikami postáv. Stanovuje päť obmedzujúcich kategórií. Tie ovplyvňujú prístup prekladateľa k obsahu prekladaného detského diela a jeho štýlistickej formulácii. Prvou kategóriou je fakt, že text musí mať model v prijímajúcej literatúre, a keď tomu tak nie je, musí byť upravený, prispôsobený už existujúcemu modelu. Po druhé, treba elimitovať všetko, čo nie je v súlade s dominantnými morálnymi hodnotami alebo čo (podľa predpokladov dieťa) nebude vedieť pochopiť. Prekladateľ by sa mal snažiť, aby boli témy a zápletky jednoducho pochopiteľné. Podľa Shavitovej je potrebné prispôsobiť preklad pravidlám prijímajúcej dominantnej kultúry, a to aj za cenu úplného pretvorenia. Vzniknuté texty potom nazývame *adaptáciami*, pretože prototext je prispôsobený podmienkam prijímajúceho spoločensko-kulúrneho kontextu.

Holandská translatologička **Kitty Van Leuven-Zwartová** (1989, 1990) si ako prvá položila otázku komparatívnej textovej analýzy prototextu a metatextu (bezpochyby veľmi dôležitej i v prípade kritiky prekladu detskej literatúry), aby tak vytvorila definitívny model. Prekladatelia druhej polovice dvadsiateho storočia majú podľa Zwartovej tendenciu k zjednodušovaniu prototextu z dôvodu obáv o jeho pochopenie modelovým čitateľom metatextu, čím sa prikláňajú skôr k Touryho pôlu prijímateľnosti.

Komparatívnu analýzovu prototextu a metatextu sa zaoberá aj jeden z najznámejších európskych semiotikov **Peeter Torop** (2000). Tvrdí, že každé dielo je niečím špecifické, neporovnatelné s inými dielami, a práve preto osobité. Ak chceme túto jedinečnosť zachovať, nemôžeme sa riadiť vopred pripraveným modelom textovej analýzy. Proces prekladu delí na dve základné fázy. Prvou je analýza, orientovaná na prototext. Počas tejto fázy sa určuje poetika východiskového textu. Druhou je syntéza, zameraná na čitateľa. Torop následne navrhuje preskúmať výrazovú a obsahovú rovinu. Výrazová si vyžaduje rekodifikáciu, pričom sa v metatexte používajú prostriedky prijímajúcej kultúry. Obsahová rovina je zmenená, podrobenná transpozícii, a to v súvislosti so zámerom obsahu preloženého textu. Rekodifikácia sa zameriava hlavne na štýlistické a lingvistickej charakteristiky prototextu, zatiaľ čo transpozícia predpokladá porozumenie poetickému modelu prototextu.

Fázy analýzy a syntézy, a procesy rekodifikácie a transpozície navzájom úzko súvisia. Ak tieto dva procesy prechádzajú spomínanými dvoma fázami, pričom vnútorné vzťahy prototextu ostávajú neporušené, dochádza k adekvátnemu prekladu. V závislosti od použitia rôznych prostriedkov môžeme dosiahnuť rôzne preklady, ale všetky rovnako adekvátnie.

Komplexnú metódou analýzy zmien v preklade, výborne aplikovateľnú na preklad detskej literatúry, ponúka **Bruno Osimo** (2004). Za klúčové považuje stanovenie presných súvislostí medzi jazykovými prvkami a následkami, zanechanými vo všeobecnej štruktúre. Preto je nevyhnutné urobiť prekladovú analýzu, ktorá kladie dôraz na viac i na menej prevládajúce prvky špecifického textu a vytvoriť z nich závery na poli lingvistiky.

Určuje základné kategórie zmien v preklade. Radí sem a) pojmové slová, ale aj b) funkčné výrazy, nazývané tiež spájacie slová, keďže ich náhodné rozmiestnenie v texte má funkciu indícií. Ich modifikácia má dopad na štruktúru textu. Ďalej rozlišuje c) výrazové polia, čiže slová, gramatické

formy, ustálené slovné spojenia, syntaktické štruktúry, charakteristické pre idiolect autora alebo literárnej postavy. Ich zmenou zase dôjde k ovplyvneniu poetiky textu. Zmeny v preklade sa tiež týkajú d) deiktických výrazov – identifikátorov a e) reália.

Osimo dopĺňa dva póly Zwartovej (zovšeobecňovanie/špecifikácia) a Toropa (kultúra vlastná/cudzia) a zavádza tretí pól: pokiaľ ide o dichotómiu vlastné/cudzie, tvrdí, že okrem modifikácie funkčného prvku prijímajúcej alebo východiskovej kultúry je možné tento prvak zmeniť smerom k tretej kultúre, tzv. *super partes*, ktorá je všeobecná, prevládajúca nad špecifickými, skúmanými kultúrami, považovaná u oboch za štandard, čím dochádza ku standardizácii alebo homologizácii (Osimo, 2004, s. 94).

Na záver príspevku môžeme konštatovať, že pri posudzovaní prekladu detskej literatúry je pre dosiahnutie podrobnej komparatívnej analýzy prototextu a metatextu nevyhnutné poznanie jej špecifík, odlišujúce ho od prekladu literatúry pre dospelých. Preklady nám nezriedka odhalujú, jasnejšie než originály, princípy ukryté v detskej literatúre. Z viacerých štúdií vyplýva, že prekladatelia tohto typu literatúry môžu text modifikovať voľnejšie. Ich dôvody môžu byť tieto: rozhodnú sa prispôsobiť dielu podmienkam prijímajúcej kultúry; necitíť potrebu pridŕžať sa filologicky striktne originálu; preferujú čitateľnosť textu, s dôrazom na zážitkovosť, plynulosť či výchovno-vzdelávacie princípy.

Literatúra

- BAMBERGER, R.: *The influence of translation on the development of national children's literature*. In: Klingberg/Ørvig/Amor: Children's Books in Translation. The Situation and the Problems. Stockholm : Almqvist&Wiksell International, 1978.
- CARY, E.: *La traduction dans le monde moderne*. Librairie de l'Université, Genève : Georg, 1956.
- ĎUROVKOVÁ, D.: *K problematike prekladu kultúrne motivovaných výrazov v románe „Sto rokov samoty“ od G. G. Marqueza*. In Preklad a tlmočenie 10. Nové výzvy, prístupy, priority a perspektívy. Ed. V. Biloveský. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied, 2012, s. 165 – 171.
- EVEN-ZOHAR, B.: *Translation Policy in Hebrew Children's Literature: the Case of Astrid Lindgren*. In: Poetics Today 13, 1992, s. 231 – 245.
- HUŤKOVÁ, A.: *Vybrané kapitoly z dejín prekladu literárnoumeleckých textov*. Banská Bystrica : FiF UMB, 2003.
- KLIMOVÁ, K.: *L'abstracts tra funzionalità e pragmatisme nel paesaggio comunicativo odierno (con particolare attenzione all'italiano)*. In: Testi brevi: teoria e practica della testualita nell'era multimediale: series: Sprache im Kontext. Band 37 / ed. Gudrun Held, Sabine Schwarze. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2011, s. 281 – 296.
- KLINGBERG, G.: *Att översätta barn- och ungdomsböcker*. Empirista studier och rekommendationer. Mölndal : Pedagogiska institutionen, lärarhögskolan, 1977.
- KLINGBERG, G.: *Children's Fiction in the Hands of the Translators*. Studia psychologica et paedagogica. Series altera LXXXII. Lund : Bloms Boktryckery, 1986.
- LEUVEN ZWART, K.: *Translation and original. Similarities and dissimilarities*. In: Target, n. 1:2 (1989) e n. 2:1 (1990).

- MARX, S.: *Le avventure tedesche di Pinocchio*. Firenze : La Nuova Italia, 1990.
- MOUNIN, G.: *Teoria e storia della traduzione*. Torino : Einaudi, 1965.
- O'SULLIVAN, E.: *Comparative Children's Literature*. London : Routledge, 2005.
- OSIMO, B.: *Traduzione e qualità*. Milano : Hoepli, 2004.
- OITTINEN, R.: *Translating for Children*. New York : Garland Publishing, Inc., 2000.
- PESCE, A.: *Una lingua per l'infanzia*. In: Quadremi dell'Osservatorio linguistico, 2003.
- POPOVIČ, A. a kol.: *Originál – preklad*. Bratislava : Tatran, 1983.
- PUURTINEN, T.: *Linguistic Acceptability in Translated Children's Literature*. Joensuu : University of Joensuu, 1995.
- REISS, K.: *Zur Übersetzung von Kinder- und Jugendbüchern*. In: *Lebende Sprachen*, n. 1. München : Langenscheidt, 1982, s. 7 – 13.
- REISS, K., VERMEER, H. J.: *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen : Niemeyer, 1984.
- SHAVIT, Z.: *Poetics of Children's Literature*. Athens and London : The University of Georgia Press, 1986, s. 111 – 130.
- STOLT, B.: *How Emil becomes Michael – on the Translation of Children's Books*. In Klingberg, Göte, Orvig, Mary and Amor, Stuart (eds.): *Children's Books in Translation: The Situation and the Problems*. Uppsala : Almqvist & Wiksell, 1978, s. 130 – 146.
- TOROP, P.: *La traduzione totale*. Modena : Guaraldi Logos, 2000.
- TOURY, G.: *In Search of a Theory of Translation*. Tel Aviv : The Porter Institute for Poetics and Semiotics, Tel Aviv University, 1980.
- VILIKOVSKÝ, J.: *Preklad ako tvorba*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1984.

Riassunto

Sulle specificità degli approcci teorici alla traduzione per l'infanzia

La traduzione letteraria per bambini presenta problemi specifici rispetto alla traduzione letteraria in generale. Gli approcci teorici di alcuni studiosi rivelano che il traduttore, per bisogno di leggibilità (un requisito fondamentale di un testo), può modificare più liberamente i metatesti. Così può ridurre al minimo l'attenzione filologica nei confronti dell'autore originale, oppure è costretto a modificare il testo dai tabù politici e religiosi della cultura ricevente e dalle capacità cognitive del lettore modello.

Kontakt

Mgr. Eva Mesárová, PhD.
Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Banská Bystrica
Slovenská republika
eva.mesarova@umb.sk

SLOVENSKÁ LITERATÚRA V ANGLICKOM PREKLADE PO ROKU 1989

LUDMILA PÁNIŠOVÁ

Úvod

Odpoveď na otázku v podtitule tohtoročnej konferencie, ktorá znie, či má ešte dnes translatológia čo ponúknuť, by v kontexte nami zvolenej témy znala jednoznačne: áno. Problematika prekladu slovenskej literatúry do cudzích jazykov totiž aj napriek zriedka sa vyskytujúcim pokusom o jej zmapovanie v podobe čiastkových štúdií a výskumov, napr. Adamová *Perspektívy prekladania slovenskej literatúry do cudzích jazykov* (2012), Kniazková *Súčasná slovenská literatúra v ruských a nemeckých prekladoch* (2012), Šuša *Nové výzvy súčasnej slovenskej prekladovej produkcie v Taliansku* (2012), ešte stále nie je dosťatočne zmapovaná a predstavuje „biele miesto“ v slovenskej vede o preklade. Týka sa to tejto problematiky vo všeobecnosti, rovnako ako aj vo vzťahu k jednotlivým cieľovým jazykom. V nadväznosti na načrtnutú tému je cieľom nášho príspevku prezentovať doposiaľ získané výsledky výskumu v oblasti prekladu slovenskej literatúry do anglického jazyka. Na začiatku nášho výskumu sa náskalo hned' niekoľko otázok, napr. Odkedy a koľko sa prekladá do angličtiny? Ktorý je najstarší anglický preklad slovenského diela? Kto tieto texty prekladal a prekladá? Vznikalo viac anglických prekladov pred alebo až po roku 1989? Na tieto a mnohé ďalšie otázky sme sa pokúsili nájsť odpoveď prostredníctvom nášho výskumu, no vzhľadom na obmedzený počet strán nebude možné v rámci tejto štúdie odpovedať na všetky z nich. Rozhodli sme sa preto ponúknuť pohľad na túto problematiku z hľadiska súčasného stavu, t. j. zmapovať problematiku anglických prekladov slovenskej literatúry vznikajúcich po roku 1989 do roku 2013, kde sa nám aj napriek zdaniu jasným a jednoznačným odpovediam podarilo odhaliť viacero prekvapujúcich výsledkov.

Slovenská prozaická tvorba v anglickom preklade po roku 1989

Aj napriek skutočnosti, že v slovenskej vede o preklade sa doposiaľ problematike prekladu slovenskej literatúry do cudzích jazykov venovalo málo pozornosti, akoby tento typ prekladu vôbec neexistoval, prekladateľská prax ukazuje, že slovenská literatúra sa do cudzích jazykov prekladala i stále prekladá. Potvrdzujú to nielen informácie získané z rôznych knižných či internetových databáz, ale aj snaha niektorých slovenských inštitúcií (predovšetkým kultúrnych inštitútorov, veľvyslanectiev a lektorátov slovenského jazyka, kultúry či literatúry) a časopisov podporovať a propagovať slovenskú literatúru v zahraničí.

Nepochybne najvýznamnejšiu úlohu pri podpore a propagácii prekladov slovenskej literatúry do cudzích jazykov zohráva Literárne informačné centrum (LIC), ktoré sa venuje dokumentačnej, informačnej, edičnej a prezentačnej činnosti slovenskej literatúry a propaguje jej výsledky v zahraničí. V rámci